

MUZEUM WIELKOPOLSKIE
W POZNANIU

ROCZNIK III

POD REDAKCJĄ
DR. M. GUMOWSKIEGO

1 9

POZNAŃ

2 8

NAKŁADEM MUZEUM WIELKOPOLSKIEGO W POZNANIU
CZCIONKAMI DRAKARNI ROLNICZEJ P. G. W POZNANIU

6.

TREŚĆ

	Strona
1. Rakowski Wiesław: Narzutowe głowonogi Wielkopolski (z 6 tablicami)	1
2. Dr. Różkowska z Dembińskich Marja: Ślimaki narzutowe Wielkopolski (z 4 tablicami)	25
3. Kostrzewski Józef: Kurhany i kręgi kamienne w Odrach, w pow. chojnickim na Pomorzu (z 4 tablicami i 18 ryc. w tekście)	55
4. Karpińska Aleksandra: Nowo odkryty grób z urnami twarzowemi w Żelewie, w pow. morskim na Pomorzu (z 7 ryc. w tekście)	97
5. Gumowski Marjan: Kafle średniowieczne w Muzeum Wielkopolskim (z 15 tablicami)	121
6. Brosig Alfred: Relikwiarz św. Sabiny z 1510 r. (z 2 tablicami)	155
7. Sprawozdanie Muzeum Wielkopolskiego za rok 1925	171

**SPRAWOZDANIE
MUZEUM WIELKOPOLSKIEGO**

ZA ROK 1925

SPRAWOZDANIE MUZEUM WIELKOPOLSKIEGO

ZA ROK 1925

WSTĘP

1.

W roku 1925 mieściło się Muzeum w 3 budynkach podobnie jak poprzednio, a mianowicie:

- a) w budynku własnym centralnym,
- b) w lokalu wynajętym od Towarzystwa Przyjaciół Nauk i
- c) w pawilonie magistrackim w Ogrodzie Zoologicznym.

2.

W skład Muzeum wchodziły w r. 1925 te same oddziały i gabinety co w latach poprzednich i tak samo były rozmieszczone, mianowicie zbiory przedhistoryczne w lokalu wymienionym pod c), a wszystkie inne zbiory w gmachu centralnym pod a).

ROZDZIAŁ I

Ustęp 1

Organizacja osobowa

3.

Na czele Muzeum stał dyrektor Dr. Marjan Gumowski, b. docent Uniw. Jagiell., członek komisji do badania historii sztuki Akad. Umiej., członek komisji historycznej Tow. Przyj. Nauk. w Poznaniu, b. członek państwowej Rady Sztuki, członek komisji artystycznej magistratu Miasta Poznania etc.

W naukowym kierownictwie Muzeum wspierali go kustoszowie i kierownicy działów.

- a) Dr. Jerzy Koller w urzędzie głównym, jako kierownik inwentaryzacji i działu przemysłu artystycznego;
- b) Dr. Józef Kostrzewski, profesor Uniw. poznańskiego dziekan Wydziału humanistycznego, jako kierownik działu przedhistorycznego.
- c) Dr. Edward Niezabitowski, prof. Uniw. poznańskiego, jako kierownik działu przyrodniczego;
- d) Wiesława Cichowiczówna, sekretarka Tow. ludozn., jako honorowa kierowniczka działu etnograficznego;
- e) Zofja Kutznerówna, jako kierowniczka biblioteki muzealnej;

Ponadto przy inwentaryzacji pomagali asystenci: Romana Szymańska, Dr. Aleksandra Karpińska, Dr. Alfred Brosig i Wiesław Rakowski. Sekretarką i kierowniczką kancelarii była do 15. kwietnia 1925 roku Walerja Ratajczakówna, od tej daty zaś Felicja Paczkowska. Inspektorem był jak poprzednio Wincenty Grabowski.

4.

Z dyrektorem współpracowała komisja muzealna wybrana na okres 3-letni na posiedzeniu Wydziału Krajowego dnia 2. września 1924 i 4. grudnia 24 r., a zatwierdzona pismem Ministerstwa W. R. i O. P. z dnia 4. lutego 1925 l. dz. 116/V PZ/23. Do komisji tej wybrani zostali:

- a) do działu sztuki: Dr. Leon Preibisz i art. mal. Aleksander Augustynowicz, na zastępcę arch. Adam Ballenstaedt.
- b) do działu przemysłu artystycznego: Dr. Bolesław Erzepki, art. mal. Władysław Roguski, na zastępcę arch. Kazimierz Ruciński.
- c) do działu przyrodniczego: Prof. Dr. Adam Fischer, Prof. Dr. Jan Grochmalicki, a na zastępcę Prof. Jerzy Szulczewski.

Komisja Muzealna odbyła w roku sprawozdawczym 13 posiedzeń w tem 5 posiedzeń pełnej komisji, a 8 podkomisji, a mianowicie:

- a) 3 marca posiedzenie pełnej komisji
- 13 marca podkomisja przemysłu artystycznego
- 13 marca podkomisja artystyczna
- 23 marca podkomisja przyrodnicza
- 3 kwietnia podkomisja przemysłu artystycznego
- 3 kwietnia pełna komisja muzealna
- 21 kwietnia pełna komisja muzealna
- 2 maja pełna komisja muzealna
- 2 maja podkomisja przemysłu artystycznego
- 5 września podkomisja przemysłu artystycznego
- 9 września podkomisja artystyczna
- 7 listopada podkomisja artystyczna

Z obrad komisji i podkomisji prowadzi się osobne protokoły. Ogółem zatrudniało Muzeum Wielkopolskie urzędników, a mianowicie:

Urzędników	Naukowych	Administra- cyjnych
a) etatowych . .	2	—
b) klasyfikowanych	6	22
c) kontraktowych .	1	12
Razem .	9	34

5.

W roku sprawozdawczym nie wymierzono żadnych kar porządkowych, ani nie wdrożono postępowania dyscyplinarnego.

6.

Czynności kancelaryj muzealnych toczyły się jak w latach poprzednich w dwóch kierunkach, administracyjnym i naukowym, nie zawsze dających się ściśle rozdzielić. W roku ubiegłym 1925 otrzymał zakład 2 443 wpływów, z których wszystkie zostały załatwione. Wzrost agend widać po tem że

w roku 1922 było wpływów . . . 1 957

w roku 1923 było wpływów . . . 1 652

w roku 1924 było wpływów . . . 2 211

w roku 1925 było wpływów . . . 2 443

Do spraw administracyjnych należały sprawy

- a) personelu muzealnego
- b) rachunkowości muzealnej z licznymi obliczeniami, zestawieniami i statystykami miesięcznymi i rocznymi.
- c) gospodarcze.

Do spraw naukowych należały agendy jak:

- a) związane z urządzeniem wystaw
- b) korespondencja przy zakupnie zabytków
- c) informacje w kwestjach ściśle naukowych lub muzealnych
- d) prowadzenie inwentarza i katalogów
- e) przygotowywanie wydawnictw
- f) oprowadzanie gości i wycieczek po zbiorach.

Agendy powyższe omówione są szczegółowo poniżej w rozdziale II. »Działalność«.

7.

W roku ubiegłym odbył Dyr. Gumowski następujące podróże służbowe:

- a) 17 stycznia 1925 r. do Krakowa w sprawie wystawy obrazów J. Malczewskiego
- b) 2 lutego do Krakowa w tej samej sprawie
- c) 14 maja do Krakowa w tej samej sprawie
- d) 17 grudnia do Torunia na jubileusz Tow. Nauk pomor.

Podróże naukowe:

- e) 15 lipca do Paryża na wystawę sztuki dekoracyjnej
- f) 8 sierpnia do Moskwy, Charkowa i Petersburga celem rewindykacji zbiorów polskich z Rosji zaproszony przez Delegację polską w Moskwie.

Kierownik działu przedhistorycznego prof. Dr. J. Kostrzewski odbył w celach archeologicznych i celem pomnożenia zbiorów następujące podróże służbowe:

- a) 22 czerwca do Sadowia pow. Ostrowski
- b) 1 lipca do Mechlina pod Śremem
- c) 28 sierpnia do Stobnicy
- d) 3 września do Wenecji pow. Żniński
- e) 8 września do Sulęcinka nad Wartą
- f) 11 września do Włostowa pod Środą
- g) 24 września do Białego Potoku pow. Czortkowski
- h) 24 października do Czeszewa pow. Wągrowiecki
- i) 6 listopada do Kościelca pow. Inowrocławski
- k) 16 listopada do Barcina i Wapienna.

Asystent działu przyrodniczego p. W. Rakowski odbył dnia 16. XI. 1925 podróż służbową do Barcina, Wapna i Wapienna celem zebrania okazów.

Ustęp 2

Organizacja rzeczowa.

8.

W stanie nieruchomości nie zaszły w roku 1925 żadne zmiany. Z prac budowlanych, wzgl. renowacyjnych zanotować należy a) reperację i okitowanie całego dachu szklanego w centralnym gmachu muzealnym, b) reperacja jednego kotła przy kaloryferach tamże, c) reperacja bruku na podwórzu muzealnym, d) postawienie płotu drucianego od strony sąsiedniego ogrodu, e) omalowanie jednej sali wystawowej na nowo.

W dziale przyrodniczym przeprowadzono w roku 1925 f) wyjęcie rur klozetowych z pod kancelarji, g) naprawę schodów zewnętrznych, h) budowę dwóch pieców kaflowych. Wreszcie w* dziale przedhistorycznym i) odnowiono ubikacje suterenowe.

9.

Ilość pracowni i warsztatów pozostała jak poprzednia a mianowicie.

1. Pracownia dla restauracji obrazów zyskała po dłuższej przerwie kierownika nowego w osobie art. mal. Stanisława Dyzmańskiego, który dnia 25. lutego 1925 roku objął urzędowanie. Do końca roku odrestaurowano lub odświeżono 28 obrazów, między in. dzieła J. Matejki, D. Velazqueza, L. Cranacha, S. Ruysdaela, V. Cateny, A. Rudolpha, K. Krzyżanowskiego, I. Walla, Ad. van der Velde, J. Grassiego, P. Breughela, I. Horemanna, D. van Brugh, J. Malczewskiego, Fr. Lenbacha, Fr. Francia, I. Bokelmanna, C. Reinigera, Vinckeboonse, Seghersa, J. Brandta, P. P. Rubensa, Hondecoetera, etc.

2. Pracownia dla restauracji i konserwacji zabytków przedhistorycznych zostawała pod opieką kierownika działu przedhistorycznego prof. Dr. J. Kostrzewskiego, pracował zaś w niej laborant Uniwersytetu poznań. Władysław Maciejewski i dozorca muzealny Michał Borski. Pracownia skleiała i uzupełniła 406 okazów ceramiki przedhistorycznej.

3. Pracownia przyrodnicza zostawała pod opieką kierownika działu prof. Dr. E. Niezabitowskiego, pracował zaś w niej asystent W. Rakowski i dozorca Leon Arentowski. Pracownia zajmowała się czyszczeniem i preparowaniem padłych zwierząt, które w liczbie 27 z ogrodu zoologicznego otrzymała. Właściwego preparatora pracownia jeszcze nie miała.

4. Pracownia fotograficzna była jak w latach poprzednich nieczynna.

5. Warsztat stolarski zatrudniał jak poprzednio stolarza muzealnego Stanisława Madalińskiego, który w ciągu 1925 r. wykonał dla gmachu centralnego; ściankę i drzwi przy bibliotece zapasowej i przy sali wystawowej dla numizmatyki, wykonał trzy nowe gabloty płaskie, przerobił 3 szafy dla działu ludoznawczego, naprawiał blejtramy i ramy dla pracowni restauratorskiej, wykonał dużą gablotę dla działu graficznego, zbijał skrzynie przy pakowaniu wystawy obrazów J. Malczewskiego, wykonał oprawę okienną do kasy muzealnej, 6 ramek do plakiet i medalionów, 10 ramek dla działu graficznego i przerabiał wiatrak w tymże dziale. Ponadto pracował wiele dla działu przyrodniczego, gdzie 30 szaf doznało przeróbki i dla działu przedhistorycznego, gdzie w 5 ubikacjach suterrenowych zbudował regały.

6. Warsztat introligatorski z introligatorem Franciszkiem Królikowskim pracował częścią dla Muzeum, a przeważnie dla Starostwa i zakładów krajowych. Oprawił mianowicie 10 książek dla Muzeum, 56 dla Starostwa Krajowego, 19 dla Biura Sejmikowego, 3 dla Budownictwa, 18 dla Głównej Kasy Krajowej. Ponadto nalepiał rysunki i plany dla Budownictwa, nalepiał mapy dla Starostwa, zszywał załączniki kasowe dla Głównej Kasy Krajowej. Dla Muzeum robił jeszcze pudełka pod monety, drukował kartki i tytuły dla działu graficznego, oraz kartki i tytuły dla całego działu przyrodniczego.

7. Warsztat sztukatorski z sztukatorem Józefem Klujem zajęty był przez pewien czas naprawą i sklejaniami fragmentów ceramicznych, naprawą ram ozdobnych i odlewów gipsowych. Ponadto stukator zastępował często albo kasjerkę chorą przy kasie, albo dozorców na salach w czasie ich nieobecności.

10.

W roku 1925 zużyto od stycznia do końca grudnia:

- a) Opału w gmachu centralnym 3 079 ctr. koksu do ogrzewania biur, sal i biblioteki muzealnej. Przestrzeń do opalania wynosiła około 37 0000 m³, licząc w to oddział przedhistoryczny w lokalu przy ul. Seweryna Mielżyńskiego. Za opalenie tego oddziału, prowadzone nie przez Muzeum, lecz przez administrację kamienicy, zapłacono w r. 1925 kwotę 2 914,60 gr. W oddziale zaś przyrodniczym, obejmującym przestrzeń 2 095 m³ spalono w tym samym czasie 500 ctr. węgla.
- b) Światła 221 kbm. gazu i 1 246 kbm. prądu elektrycznego. Przestrzeń, która wymagała oświetlenia wynosiła około 2 000 m³. Poza to pewnej ilości gazu potrzebały pracownie muzealne.
- c) Wody 276 m³ w tem 30 m³ dla działu Przyrodniczego.

ROZDZIAŁ II.

Działalność.

Ustęp 1.

W ogólności.

Do inwentarza głównego wpisano w roku sprawozdawczym 565 osobnych pozycji, obejmujących 1 489 przedmiotów. Poza to prowadzono we wszystkich oddziałach katalogowanie i naukową inwentaryzację zbiorów i nowych nabytków.

Poza to w galerji obrazów przewieszono wszystkie obrazy w północnym skrzydle, a to w związku z urządzoną tamże wystawą Jacka Malczewskiego. Po zwinięciu tejże wystawy, rozwieszono obrazy, inaczej niż poprzednio, poświęcając całe to skrzydło z 3 pokoi, przedsionka i dużej sali złożone na sztukę polską. O ile na to materiał pozwalał, pomieszczono w pierwszym pokoju dzieła malarskie XVIII w. pochodzące ze zbiorów Tow. Przyj. Nauk, w drugim pokoju obrazy z pierwszej połowy XIX w., w trzecim

pokoju obrazy z drugiej połowy XIX w., w przedsiönku rozmieszczono akwarele, a w sali frontowej dzieła najnowszej sztuki malarskiej.

Zbiory galerji pomnożyły się w r. 1925 jak następuje:

a) drogą kupna:

1. Wyspiański Stanisław: Portret artystystki dramatycznej Ireny Solskiej.
2. Malczewski Jacek: Portret siostry.
3. Malczewski Jacek: Portret M. Gąseckiego.
4. Siemiradzki Henryk: Bachantka.
5. Bieszczad Seweryn: Krajobraz wiejski.

b) drogą darów:

6. Szkoła włoska: Madonna z Dzieciątkiem, dar Tow. Przyj. Muzeum Wielkopolskiego.
7. Wywiórski: Krajobraz wiejski, dar ks. prof. dr. S. Dettloffa.
8. Kostrzewski Franc.: Krajobraz leśny, dar ks. prof. dr. S. Dettloffa.
9. Wastkowski Franc.: Krajobraz polny, dar ks. prof. dr. S. Dettloffa.

c) drogą depozytu:

10. Zbiór minjatur w liczbie 55 złożony przez art. rzeźbiarza Antoniego Madeyskiego z Rzymu.

Oddział przemysłu artystycznego, skupiony jeszcze w ubiegłym roku sprawozdawczym, w dwóch salach parterowych w bezpośrednim sąsiedztwie działu etnograficznego, doznał ponownego rozszerzenia. Z magazynu zapasowego biblioteki oddzielono ścianą parapetową część jedną i w niej umieszczono gabinet monet i medali na tle wystawy dywanów szali i makat wschodnich, głównie ze zbiorów prof. Leona Wyczółkowskiego. Jest to obok urządzanej w ubiegłym roku sali sztuki chińskiej, japońskiej i wschodnio-azjatyckiej, drugi gabinet o zupełnie jednolitym charakterze, zawiązek osobnego w niedalekiej przyszłości działu.

W roku sprawozdawczym zbiory przemysłu artystycznego pomnożyły się następującymi nowymi nabytkami:

a) drogą kupna:

1. Chiński dywan orderowy, czarny aksamitny, złotem tkany w motywy stylizowanych kwiatów.
2. Miecz starożytny chiński z rękojeścią z kości słoniowej w pochwie lakowej z okuciem brązowym. Klinga bogato inkrustowana złotem i srebrem.
3. Rękopis na czarnym papierze, złotem pisany.
4. Rękopis chiński iluminowany akwarelami i złotem.
5. Rękopis staro-chiński, wykonany na jedwabiu traktujący o uprawie ryżu z akwarelami wykonanymi na jedwabiu.
6. Album z akwarelami wykonanymi na jedwabiu.
7. Sztylet stalowy trójkątny z rękojeścią i w pochwie, bardzo bogato rzeźbionej w kości słoniowej, Dzieło rzeźbiarza poznańskiego Wilhelma Belowa.
8. Wspaniały serwis porcelanowy do herbaty, wykonany przez fabrykę cesarską w Petersburgu z przeznaczeniem dla dworu z czasów Aleksandra II-go. Serwis złożony z 24 sztuk naczyń malowanych w kolorze ciemno-szafirowym (kobald) bogato złożony i ozdobiony prześlicznymi ręcznie malowanymi medaljonami, na których znajdują się widoki miast i zamków niemieckich oraz kwiaty. Serwis oznaczony przez manufakturę podwójnymi markami fabryczną i dworską.
9. Dla gabinetu monet i medali: Moneta dziesięciodukatowa Jana Kazimierza z r. 1661.

b) drogą darów:

1. Cztery talerze fajansowe, dwa okrągłe, dwa owalne. Marki Belweder, Dar JO. księżny Sanguszkowej z Gumnisk.
2. Pierścień złoty pamiątkowy Konstytucji 3 maja 1791 r. ks. Leona Miastkowskiego kanonika pos. dar Romana hr. Bnińskiego z Poznania.

3. Wreszcie zapisem ś. p. radcy sanit. Dr. Edmunda Szablewskiego z Drezna, obejmującym około 180 sztuk mebli, porcelany, szkła, brzońzów z końca XIX i początku XX wieku.

Gabinet monet i medali wzbogacił się darami medali i monet papierowych i metalowych w liczbie 45 sztuk z darów: pp. Kazimierza Szmyta, prof. dr. Juljana Rafalskiego, Piotra Drasa, Wojciecha Taszarka. Komitetu uczczenia pamięci ś. p. Franciszka Nowodworskiego, Mieczysława Chołoniewskiego, Kossowskiego, Aleksandra Bilińskiego.

Oddział etnograficzny rozszerzony został w r. 1925 przez adaptację przyległej sali dotąd za magazyn służącej. W sali tej ustawiono szafy zdeponowane przez Towarzystwo ludoznawcze w Poznaniu i pomieszczono w nich okazy sztuki przemysłu domowego łowickiego.

Oddział przedhistoryczny. Poza pracą bieżącą (inventaryzacją nowych nabytków, oprowadzaniem wycieczek, ułatwianiem korzystania ze zbiorów pracownikom naukowym itd.) wykonano w r. 1925 następujące prace:

1. skatalogowano wszystkie nowe nabytki działu przedhistorycznego z roku 1924 (ilość kartek katalogu 808) oraz część zabytków nieskatalogowanych z czasów wojny (r. 1914 nr. kartek 26—96).

2. Opublikowano szereg zabytków muzealnych.

3. Rozszerzono dział zabytków z epoki kamiennej, układając je według nowych zasad.

4. Pracownia rekonstruktorska skleila i uzupełniła 406 okazów ceramiki.

5. W pięciu ubikacjach suterenowych zbudowano regały, przenosząc tam część magazynu z II piętra.

6. Dozorcy w wolnych chwilach przerobili 200 kg tektury na kartony różnej wielkości, potrzebne do przechowywania zabytków.

Przyrost zbiorów:

A. Działu przedhistorycznego Muzeum Wielkopolskiego:

- a) tytułem darów od następujących osób: Z. Minejko, J. Wojewoda, K. Jażdżewski, P. Masiński, Dr. St. Dedio, P. Sulimierska, A. Krasecki, St. Nowaczyk, K. Ryski, Lehman-Nitsche, F. Siliński, K. Limiński, Dr. M. Ruxerówna, hr. Szembekowa, Wotczak, B. hr. Szembek, prof. Dr. Grochmalicki, Majchrzak, W. Kostrzewski, R. Kozłowski, T. Jorisch, J. Arkuszewski, W. Wawrzyniak, Dudziak, ks. Gibasiewicz, M. hr. Czernecki, Gimn. wągrówieckie.
- b) w depozyt złożyli:
 - p. radca Wojciech Lipski z Lewkowa. w pow. ostrowskim, cenną kolekcję zabytków przedhistorycznych z okolic Ostrowa. Gimnazjum św. Jana Kantego w Poznaniu: wisiorok żelazny wiaderkowaty z Ostrołęki.
- c) zakupiono:
 - od Fr. Koszubskiego ze Środy 13 naczyń z cmentarzyska typu »łużyckiego« z Włostowa, pow. średzkim.
- d) główny przyrost zawdzięczają zbiory systematycznym rozkopywaniom i wycieczkom archeologicznym kierownika działu. Większe badania przeprowadzono w r. u. w następujących miejscowościach:
 1. Sz~~ę~~łono w o, pow. jarociński. Odkryto osadę z epoki kamiennej, cmentarzysko typu łużyckiego i współczesną osadę oraz osadę z późnej epoki rzymskiej, z ceramiką t. zw. »gocką« (jest to dopiero czwarte miejsce z tą ceramiką w Wielkopolsce, najbogatsze ze wszystkich). Najciekawszym rezultatem było tu stwierdzenie używania chat o typie ziemianek przez ludność III—IV w. po Chrystusie.
 2. Stobnica, pow. obornicki. Rozkopano część cmentarzyska typu »łużyckiego« z późnej epoki bronzowej i odkryto szereg osad z epoki kamiennej.

3. Sadowie, pow. ostrowski. Rozkopano trzy kurhany z II okresu epoki brązowej i szereg grobów z późnej epoki rzymskiej z dużą ilością broni, narzędzi i ozdób (m. i. 9 ozdób złotych).
4. Włostowo, pow. średzki. Rozkopano dwa cmentarzyska typu »łużyckiego«, odkrywając równocześnie kilka grobów późnolateńskich wzgl. rzymskich, oraz kilka osad z epoki kamiennej z późnej epoki brązowej i okresu wczesnohistorycznego.
5. Biały Potok, pow. czortkowski. Rozkopano część osady neolitycznej z ceramiką malowaną z dużą ilością narzędzi krzemienych, figurek glinianych itd., wzbogacając Muzeum w zabytki dotąd tu nie reprezentowane. Poza tem udało się odkryć 4 groby z epoki kamiennej z skurczonymi szkieletami.
6. Chomiakówka, pow. czortkowski. Odkryto osadę z ceramiką malowaną i rozkopano grób z 5 szkieletami z okresu wczesnohistorycznego.

Poza tem badania próbne przeprowadzono w miejscowościach następujących: Gołęcin, powiat poznański-wschodni, Luboń, powiat poznański-zachodni, Pyzdry, Oksywie i Nowe Obłuże, powiat pucki, Solec i okolica, powiat średzki, Wenecja i okolica, powiat żniński, Raszewy, powiat jarociński, Gołańcz, Czeszewo i Smuszewo, powiat wągrowiecki, Boronów i Machała, powiat lubliniecki (Górny Śląsk), Wielka Kołuda, powiat inowrocławski, Janków Przygodzki i Papiernia, powiat odolanowski, Wielka Wieś, powiat pucki, Tuliszków, województwo łuckie itd.

Badania te dostarczyły również dużej ilości zabytków. Ogółem przybyło w roku 1925 kilka tysięcy przedmiotów zajmujących w księdze inwentaryzacyjnej 305 pozycji. Katalogowanie tych nabytków nie jest jeszcze ukończone.

3. Sadowie, pow. ostrowski. Rozkopano trzy kurhany z II okresu epoki bronzowej i szereg grobów z późnej epoki rzymskiej z dużą ilością broni, narzędzi i ozdób (m. i. 9 ozdób złotych).
4. Włostowo, pow. średzki. Rozkopano dwa cmentarzyska typu »łużyckiego«, odkrywając równocześnie kilka grobów późnolateńskich wzgl. rzymskich, oraz kilka osad z epoki kamiennej z późnej epoki bronzowej i okresu wczesnohistorycznego.
5. Biały Potok, pow. czortkowski. Rozkopano część osady neolitycznej z ceramiką malowaną z dużą ilością narzędzi krzemiennych, figurek glinianych itd., wzbogacając Muzeum w zabytki dotąd tu nie reprezentowane. Poza tem udało się odkryć 4 groby z epoki kamiennej z skurczonymi szkieletami.
6. Chomiakówka, pow. czortkowski. Odkryto osadę z ceramiką malowaną i rozkopano grób z 5 szkieletami z okresu wczesnohistorycznego.

Poza tem badania próbne przeprowadzono w miejscowościach następujących: Gołęcin, powiat poznański-wschodni, Luboń, powiat poznański-zachodni, Pyzdry, Oksywie i Nowe Obłuże, powiat pucki, Solec i okolica, powiat średzki, Wenecja i okolica, powiat zniński, Raszewy, powiat jarociński, Gołańcz, Czeszewo i Smuszewo, powiat wągrowiecki, Boronów i Machała, powiat lubliniecki (Górny Śląsk), Wielka Kołuda, powiat inowrocławski, Janków Przygodzki i Papiernia, powiat odolanowski, Wielka Wieś, powiat pucki, Tuliszków, województwo łuckie itd.

Badania te dostarczyły również dużej ilości zabytków. Ogółem przybyło w roku 1925 kilka tysięcy przedmiotów zajmujących w księdze inwentaryzacyjnej 305 pozycji. Katalogowanie tych zabytków nie jest jeszcze ukończone.

5. Dr. W. Kulmatycki, 2 okazy ryb (*Coregonus lavaratus*, f. *polonica* i f. *okoniensis*).

c) tytułem zakupna: kawałek bursztynu.

Biblioteka. Do biblioteki muzealnej wpłynęło i zostało skatalogowane 477 tomów książek i czasopism w ciągu 1925 r. Droga zakupu nabyto 440 tomów, a tytułem darów wpłynęło 29 tomów książek odnoszących się do historii sztuki i kultury. W roku tym abonowano 8 czasopism a mianowicie:

1. Rzeczy Piękne, Kraków.
2. Kronika m. Poznania, Poznań.
3. Tygodnik Ilustrowany, Warszawa.
4. Sztuki Piękne, Kraków.
5. Architekt, Kraków.
6. Sztuka w Rzemiośle, Warszawa.
7. Die Kunst, München.

Największego przyrostu doznała biblioteka przez zakupno zbioru Dr. Marcelego Nałęcz-Dobrowolskiego z Warszawy, składającego się z 211 dzieł, katalogów i broszur do historii sztuki polskiej się odnoszących.

Specjalny dział graficzny powiększył się w r. 1925.

a) drogą kupna:

1. Krajewski: Teka linorytów »Miasto«.
2. Teka graficzna z pracami W. Krajewskiego, Z. Małachowskiej, Z. Przebiudowskiego i W. Taranczewskiego.
3. Ossecki: dwa drzeworyty.
4. Sistrzeńcewicz: dwa rysunki piórkami.
5. Porankiewicz: Serenada, akwaforta.
6. Batycki Adam: Widok kościoła, akwarela.
7. Bielecki Witold: 10 drzeworytów kolorowych.

b) drogą darów:

8. Miniatura na pergaminie, dar B. Szpetkowskiego.
9. Klauber, 2 ryciny do dziejów apost., dar Dr. Jul. Rafalskiego.

10. Iljinczyk, latarnia na Helu, autolitografia, dar Dr. J. Kollera.
11. dwa afisze artyst., dar firmy A. Pruszyński, Kraków.
12. 4 afisze artyst., dar »Sokoła« warszawskiego.

Dział fotografii i reprodukcji dzieł sztuki powiększył się w r. 1925 przez zakupno 45 sztuk fotografii oraz darami:

- a) Dr. J. Kollera: 12 kart widokowych z obrazów J. Malczewskiego, 8 kart z obrazów malarzy polskich, 6 kart widokowych miast polskich, 1 fotografia zegara, 7 fotografii koronek.
- b) Dr. A. Brosiga: 2 fotografie zabytków sztuki.
- c) Nieznany ofiarodawca: 7 fotografii dzieł sztuki.

Wystawy specjalne. W 1925 r. urządzono w miesiącach marcu i kwietniu wystawę obrazów Jacka Malczewskiego. Wystawa obejmowała z początku 112 obrazów, z czego 82 przywiezione zostały z Krakowa, a 30 wyszukano w Poznaniu i Wielkopolsce. W ciągu wystawy przyjęto jeszcze dalszych 5 obrazów, tak że ich ogólna liczba wzrosła do 117 sztuk. Dla objaśnienia wystawy sporządził Dyrektor Dr. M. Gumowski katalog, wydrukowany w 2 nakładach, którego sprzedano ogółem 1208 egzemplarzy, rozdano zaś 125. Otwarcie wystawy nastąpiło 8 marca, zamknięto 10 maja 1925 r. Na otwarcie rozesłano 250 zaproszeń, pozatem sprzedano 208 biletów wstępu. Ogółem zwiedziło wystawę 6631 osób, w tem 4405 za zwykłą opłatą wstępu, a 2226 za opłatą zniżoną. Wycieczek na tej wystawie było ogółem 74. W związku z Wystawą urządzono 4 kwietnia odczyt Dr. T. Szydłowskiego z Krakowa o twórczości Malczewskiego, który zgromadził 131 osób. Ogółem wydatki wystawy wynosiły 5219,43 zł, dochody zaś 6379,50 zł, tak, że czysty dochód z wystawy wyraził się w cyfrze 1160,07 zł.

Praca naukowa urzędników muzealnych wyrażała się:

- a) w prowadzeniu katalogu naukowego zabytków muzealnych, przyczem inwentarz główny prowadził Dr. J. Koller, katalog rycin Dr. Alfred Brosig, katalog medali i plaket Romana

Szymańska, katalog zabytków przedhistorycznych Dr. A. Karpińska pod kierunkiem prof. Dr. J. Kostrzewskiego, katalog zabytków przyrodniczych Wiesław Rakowski pod kierunkiem prof. Dr. E. Niezabitowskiego, katalog książek Zofja Kutnerówna.

- b) w korespondencji naukowej i ekspertyzach doraźnych jak:
1. określenie i bliższe definiowanie zabytków przyniesionych do Muzeum lub z nadesłanej reprodukcji.
 2. opisywanie zabytków muzealnych dla uczonych polskich i obcych.
- c) w wydawnictwach naukowych więcej lub mniej związanych z Muzeum do których należą:

Dr. M. Gumowskiego:

1. Henryk Mańkowski, wspomnienie pośmiertne, Kraków 1925 odb. z Wiad. Num. Arch.
2. W 900 rocznicę koronacji Bolesława Chrobrego, Kurjer Pozn. 5, 9 i 11 stycznia 1925 i odb.
3. Wystawa obrazów J. Malczewskiego, Poznań 1925 2 wydania.
4. Rocznik Muzeum Wielkopolskiego za rok 1923 z 3 artykułami.
5. Studja nad gdańską sztuką medaljerską XVII w., Kraków 1925, odb. z Wiad. Num. Arch.
6. Medale polskie, Warszawa, nakł. Biblioteki Polskiej 1925, str. 230, ill. 162.
7. Bolesław Chrobry współrządcą cesarstwa. Zapiski num. Lwów 1925. I. 1.
8. W rocznicę Bolesława Chrobrego, Warszawa 1925, nakł. Związku Sokolstwa.
9. Wizerunki Bolesława Chrobrego. Kurjer Poznański, 3. IV. 1925.
10. Ze studjów nad Cranachem. Rocznik I. Muzeum Wlkp.

Dr. J. Kostrzewskiego:

11. Statystyka i zaciąg urn twarzowych w Wielkopolsce (Rocznik I. Muz. Wkp.).
12. Kurhany II okresu epoki brązowej w okolicy Krotoszyna i Ostrowa. Przegląd archeol. II. zeszyt 3.
13. Znaki na dnach naczyń wczesnohistorycznych w Wielkopolsce. Niederlov Sbornik. Praha 1925.

Dr. E. Niezabitowskiego:

14. Przyczynek do znajomości kóz kopalnych w Polsce. Rocznik nauk rolniczych XII. 1924.
15. Smoki karpackie i Smocze jamy. Kosmos I. XLIX, 1924, zeszyt III.
16. Les restes du lion des cavernes en Pologne. Bulletin de la Soc. des Amis des Sciennes de Poznań. Serie B. N. I. 1925.

Dr. J. Kollera:

17. Jacek Malczewski 1854 — 1925. Próba charakterystyki, Warszawa — Poznań 1925.

Zainteresowanie zbiorami objawiło się:

- a) w korzystaniu ze zbiorów muzealnych licznych fachowców i badaczy jak: A. B. Mattisson z Lundu w Szwecji, Dr. K. Domin z Pragi, Dr. H. Vollmar z Lipska, Dr. E. Bahrfeld i Art. Kronthal z Wiednia, Mag. Aarne Europaens z Helsinforu, Dr. G. Karlin z Lundu, Z. Podkowińska. Br. Gembarzewski, J. Sawicka z Warszawy, W. Maas z Berlina, G. Habich z Monachjum, Dr. K. Stojanowski ze Lwowa, Dr. R. Jachimowicz z Warszawy, Dr. F. Kopera i Dr. J. Pagaczewski z Krakowa etc.
- b) w liście ofiarodawców:
Arkuszewski Władysław, Środa, Barabasz Roman, Warszawa, Biliński Aleksander, Poznań, Biuro Międzynar. Wymiany Wydawnictw przy Bibliotece Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Warszawa, hr. Bniński Roman, Poznań, Dr. Brosig Alfred,

Poznań, Buchowska z Retzów Cecylja z Pomarzanki p. Jaruszewo, Choniewski Mieczysław, Warszawa, prof. Dr. Dedio Stanisław, Poznań, ks. prof. Dr. Dettloff Szczęsny, Poznań, Drass Piotr, Mielżyn Stary, pow. Witkowo, Dudziak Walenty, Włostów, Filipowski M., Poznań, ks. prob. Gibasiewicz, Siedlemin, Gimnazjum Państwowe Wągrówiec, prof. Dr. Grochmalicki Jan, Poznań, dyr. Dr. Gumowski Marjan, Poznań, Inspekcja Dróg Wodnych, Czarnków, Inspekcja Dróg Wodnych, Poznań, ks. Janicki Stanisław, Poznań, Jażdżewski Konrad, Poznań, Jorisch Teodor, Środa, Kempniński Marjan, Poznań, Knihovna Narodniho Musea Praha. Dr. Koller Jerzy, Poznań, Komitet uczczenia ś. p. Fr. Nowodworskiego, Warszawa, Kosowski, Zbąszyń, Kostrzewski Wacław, Koszubski F., Środa. Kozłowski Roman, Środa, Krasecki Antoni, Żerniki, prof. Dr. Kutrzeba Stanisław, Maciejewski Władysław, Poznań, Majchrzak, Szczonów, Magistrat m. Poznania, por. Maleszewski Józef, Poznań, art. rzeźb. Marcinkowski Władysław, Poznań, The Metropolitan Museum of Art New-York. Mękicki Rudolf, Lwów, Minejko Zygmunt, Ateny, Mosiński, Czekanów, Museum National Rio de Janeiro, Museum New-York, Museum Przemysłowe, Kraków, Muzeum Rzemiosła i Sztuki Stosowanej, Warszawa, Narodni Museum Praha, Nieznany ofiarodawca nie chcący być wymienionym, Nowaczyk Stanisław, Nekla, pow. Środa, Piper R. i O., München, Pruszyński A., Kraków, prof. Dr. Ptaśnik Jan, prof. Dr. Rafalski Julian, Poznań, prof. Dr. Ruxerówna Mieczysława, Poznań, prof. Rzycki Karol, Poznań, ks. Sanguszkowa Władysławowa, Gumniska pod Tarnowem, Siliński Feliks, Środa, Sobczyński, Poznań. Sobieszczańska Ewa, Warszawa, Sokół Warszawa, Sonnewend Stefan, Poznań, Sulimierska, Żerniki, pow. kaliski, Sydow Bronisław, Zoppot, ś. p. radca Dr. Szablowski Edmund, Drezno, hr. Szembekowa, Sadowie, pow. Ostrów, Szkoła średnia Wą-

grówiec, Szmyt Kazimierz art. mal., Poznań, Szpetkowski Bolesław, Poznań, Taszarek Wojciech, Witkowo, pow. Środa, Towarzystwo Przyj. Muzeum Wielkopolskiego, Poznań, Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych, Warszawa, Urban Feliks, Poznań, Wawrzyniak Władysław, Środa, Wojewoda Jan nauczyciel, Gorzewo, pow. łaski, Wojtczak A., Stobniki, Zarząd Ogrodu Zoologicznego, Poznań, Zarząd Zbiorów Państwowych, Drezno.

W r. 1925 sprzedano następującą ilość biletów wstępu:

Miesiąc	W Centrali	W Oddz. Prehist.	Razem
Styczeń	2 956	263	3 219
Luty	2 501	278	2 779
Marzec	4 884	161	5 045
Kwiecień	4 058	224	4 282
Maj	3 898	244	4 142
Czerwiec	5 431	250	5 681
Lipiec	3 871	225	4 096
Sierpień	5 086	373	5 459
Wrzesień	2 733	234	2 967
Październik	2 160	193	2 353
Listopad	1 990	114	2 104
Grudzień	1 946	86	2 032
		Ogółem	44 159

W porównaniu do lat poprzednich frekwencja spadła bardzo znacznie, gdyż wynosiła ona:

W 1922 roku	76 817 osób
W 1923 roku	107 427 osób
W 1924 roku	64 877 osób
W 1925 roku	44 159 osób

zmniejszyła się zatem w stosunku do roku poprzedniego o 20 718 osób, przyczyną zaś był brak takich atrakcji jak wystawy, oraz ciężkie położenie ekonomiczne ludności, dla której suma 50 gr wstępu stanowi nieraz dużą kwotę. Mimo tego zmniejszenia frekwencji rezultat finansowy jest przeszło 2¹/₂ razy lepszy niż w r. 1924, gdyż ze sprzedaży biletów w 1925 r. osiągnięto sumę 17 319,90 zł (zamiast 6 611,61 zł w r. 1924).

Frekwencja i dochody z niej

a) sprzedaż biletów ilustruje następująca tablica:

Miesiąc	Centrala biletów		Oddział Prehist. biletów		Razem biletów	Wpłacono więcej	Ogółem zł
	święt.	powsz.	święt.	powsz.			
Styczeń . .	1 933	1 023	199	64	3 219	70	1 159,40
Luty . . .	1 554	947	162	116	2 779	70	1 013,90
Marzec . .	3 090	1 794	100	61	5 045	2 50	1 887,—
Kwiecień .	1 962	2 096	125	99	4 282	1 60	1 724,70
Maj . . .	1 359	2 539	46	198	4 142	—	1 759,10
Czerwiec .	2 709	2 722	117	133	5 685	—	2 267,10
Lipiec . .	1 434	2 437	85	140	4 096	—	1 739,20
Sierpień .	2 786	2 300	175	198	5 459	—	2 137,30
Wrzesień .	1 384	1 349	78	156	2 967	—	1 191,10
Październik.	1 159	1 001	112	81	2 353	—	922,30
Listopad .	1 348	642	61	53	2 104	—	770,20
Grudzień .	1 288	657	48	38	2 032	—	748,60
							17 319,90

b Wycieczki zbiorowe. W ciągu roku 1925 zwiedziło Muzeum ogółem 381 wycieczek zbiorowych, z 11 713 osobami. Wycieczki były albo bezpłatne, albo płaciły cenę zniżoną w ten sposób, że 2, 3, 4, a czasem 5 osób płaciło jeden pełny bilet. Podział wycieczek przedstawia się następująco:

Miesiąc	Wycieczek	Osób	Miesiąc	Wycieczek	Osób
Styczeń . .	10	277	Lipiec . .	13	441
Luty . . .	14	378	Sierpień . .	17	418
Marzec . .	43	1 106	Wrzesień . .	15	342
Kwiecień . .	36	899	Październik .	16	355
Maj . . .	83	2 864	Listopad . .	13	298
Czerwiec . .	115	3 929	Grudzień . .	6	206

c) Frekwencja czytelników muzealnej w 1925 r. zmniejszyła się znacznie w stosunku do roku poprzedniego, gdyż wynosiła 2766 osób. W czasie wakacji od 15 lipca do 15 sierpnia była biblioteka zamknięta, a czas ten zużyto na odkurzanie książek. W poszczególnych miesiącach przedstawia się frekwencja jak następuje:

Miesiąc	Rok 1922	Rok 1923	Rok 1924	Rok 1925
Styczeń	111	—	446	333
Luty	104	45	444	320
Marzec	178	181	409	370
Kwiecień	98	153	188	197
Maj	142	154	324	239
Czerwiec	114	141	188	235
Lipiec	83	166	158	105
Sierpień	78	122	170	89
Wrzesień	68	97	227	135
Październik	63	267	330	237
Listopad	148	341	304	271
Grudzień	130	277	194	229
Ogółem . .	1 317	1 944	3 382	2 760